

УДК [351.74:328.185](477)

Н. В. ШИНКАРЕНКО,*ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ;**ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4519-879X>*

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто та проаналізовано основні причини виникнення корупції в органах Національної поліції України. Зазначено, що ці причини умовно можна поділити на об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні (внутрішні). На підставі аналізу наукових підходів, зроблено висновок, що головними причинами корупції в органах Національної поліції України є неналежне грошове забезпечення працівників, відсутність жорсткого соціально-правового контролю за діяльністю посадових осіб та їх відповідальністю, наявність значних залишків старої командно-адміністративної системи як надмірно великого управлінського апарату, низький рівень освіти та правової культури посадових осіб.

Ключові слова: *корупція, причини виникнення корупції, Національна поліція України, рівень корупції, вчинення корупційних діянь.*

Shinkarenko, N.V. (2016), "The causes of corruption within the National Police of Ukraine" ["Prychyny vynyknennia koruptsii v orhanakh Natsionalnoi politsii Ukrainy"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 104–107.

Постановка проблеми. Для України останнім часом є характерним реформування правоохоронної системи, яка після проведення реформи повинне буде відповідати вимогам правової, демократичної держави. У липні 2015 року почав функціонувати новий державний правоохоронний орган – Національна поліція України.

Але незважаючи на реформування, корупція в органах поліції має свої прояви, й остаточно усунути це негативне явище не вдалося. Відсутність у поліцейських мотивації, технічного обладнання та цілісності в правоохоронній системі не дозволяє викоренити корупцію. Про це заявила голова Національної поліції Хатія Деканоїдзе у зверненні до правоохоронців [1].

Зважаючи на те, що на сьогодні однозначних та універсальних пояснень причин поширення корупції немає, а також на те, що корупція стала невід'ємною частиною більшості сфер життєдіяльності громадянського суспільства в Україні, існує необхідність проаналізувати це проблемне питання.

Стан дослідження. Дослідження причин виникнення корупції в органах поліції здійснювалось у наукових роботах багатьох фахівців, зокрема С. М. Алфьорова, М. І. Ануфрієва, О. М. Бандурки, А. І. Берлача, К. І. Беякова, В. М. Гаращука, І. П. Голосніченка, Є. В. Додіна, І. А. Дьоміна, О. Г. Кальмана, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюка, Н. П. Матюхіної, М. І. Мельника, О. М. Музичука, Є. В. Невмержицького, В. І. Олефіра, В. П. Петкова, О. Ю. Синявської, Є. Скулиша, О. В. Ткаченко, М. М. Тищенка та ін. У цих дослідженнях були розкриті окремі

теоретичні та практичні питання сутності й причин виникнення корупції в органах поліції, але існує об'єктивна потреба комплексного наукового пошуку в указаних напрямках.

Метою статті є визначення й аналіз причин та особливостей виникнення корупції в органах Національної поліції України. Також необхідно систематизувати та скласти класифікацію причин виникнення корупції в органах поліції, провести порівняльний аналіз причин виникнення корупційних проявів в органах Національної поліції України та ОВС (оскільки у 2015 році відбулося реформування ОВС, а причини корупції фактично залишилися такими ж само).

Виклад основного матеріалу. Поширення корупції в органах поліції насамперед пояснюється тим, що ці органи – найбільше правоохоронне відомство, сфера діяльності якого є достатньо широкою та пов'язаною зі здійсненням контролю за дотриманням правил у різних сферах суспільного життя, де порушуються права та свободи громадян. Причини й умови, які зумовлюють корупційні прояви серед працівників поліції, тісно пов'язані з тими, які є характерними для всіх категорій працівників державного апарату, а саме високий рівень впливу поліцейських на різні сфери суспільного життя згідно з чинним законодавством, низький рівень заробітної плати й соціальної захищеності, впевненість посадових осіб Національної поліції України у непокараності. Найбільша шкода від цього явища полягає у тому, що воно негативно позначається на довірі суспільства до поліції [2, с. 156].

Якщо узагальнити й систематизувати причини виникнення корупції, то в загальному вигляді можна сформулювати таку класифікацію:

- соціально-економічні причини;
- політичні причини;
- організаційно-інституціональні або бюрократичні причини;
- правові причини;
- транснаціональні причини;
- морально-психологічні фактори.

Особливими причинами існування корупції в органах поліції є такі, що зумовлюють корупцію саме в цьому органі державної служби. Такі причини слід поділити на об'єктивні (їх ще можна назвати зовнішніми) та суб'єктивні (відповідно, це внутрішні причини).

Об'єктивні пов'язуються зі специфікою професійної діяльності, відсутністю належної організації виконання працівником своїх службових обов'язків, несприятливими умовами несення служби тощо.

Суб'єктивними є чинники, безпосередньо зумовлені рівнем розвитку та виховання особистості працівника поліції, зокрема до таких чинників належать:

- відсутність уявлення про належну та гідну поведінку працівників поліції;
- недостатня розвиненість морально-ділових якостей;
- здатність піддаватися негативним впливам з боку колег, які вчиняють корупційні дії;
- відсутність принципових позицій щодо чесного та відповідального несення служби;
- відсутність вольових якостей;
- бажання бути «своїм» у супереч власним установкам тощо.

До об'єктивних чинників О. В. Ткаченко пропонує додати чинник, пов'язаний із недотриманням принципу невідворотності покарання тих осіб, які вчинили такі діяння, а також відсутність адекватного юридичного покарання за вчинення правопорушень з ознаками корупції, його відповідності ступеню завданої шкоди державі, громадянам та органам внутрішніх справ [3, с. 50].

Варто зазначити, що причини виникнення корупції науковці неодноразово досліджували на прикладі ОВС. Зважаючи на те, що на цей момент для правоохоронної системи України характерне реформування і ОВС реформовано в Національну поліцію України, необхідно проаналізувати також наукові підходи до визначення причин корупції, які були вироблені раніше.

Вказували, що значна частина осіб, які працевлаштовуються в ОВС, визначально сприймає свою роботу насамперед як засіб збагачення

через отримання державно-владних повноважень і можливостей застосування примусу. Такий підхід до діяльності в ОВС значно відрізняється від розвиненого в західних країнах. Наприклад, у резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо основних принципів етики поліцейської служби вказується: «Поліцейський повинен виконувати визначені законом обов'язки, які закон покладає на нього через завдання захисту своїх співгромадян і суспільства проти насильства, крадіжок та інших дій, які завдають шкоди... Завдання поліцейського і його обов'язок – поважати закон і підтримувати його» (ст. 1), «Особливо він [поліцейський] повинен всіляко уникати усіх видів корупції. Визначення поняття корупції не існує, але кожний поліцейський знає, де вона починається. Уникнення хабарів і корупції є особливо важливим, адже, якщо корупція існує у поліції, то вона рано чи пізно пошириться й на іншу частину суспільства» [4, с. 23].

Окрім зазначених причин корупції в ОВС, ще одним визначальним чинником, що сприяє розповсюдженню корумпованості в цій державній структурі, є неналежне грошове забезпечення працівників ОВС. Із цього приводу деякі вчені звертають увагу на відсутність прямого зв'язку між заробітною платою та діяльністю працівника: оскільки потреби людини є безмежними і вони завжди зростають швидше за її прибутки, тому жодна заробітна плата не зможе задовольнити постійно зростаючі потреби людини [5, с. 59–60; 6].

Як зазначає С. Роуз-Екerman, з огляду на те, що державні службовці мало заохочені рівнем офіційної заробітної плати, хабарі впливають на них як стимуляційні бонуси [7, с. 8].

Проведене О. В. Ткаченко наукове дисертаційне дослідження із застосуванням методу опитування та анкетування працівників ОВС щодо причин та передумов корупції довело, що грошове забезпечення та наявність соціальних гарантій у працівників міліції є одним із ключових факторів, які можуть утримувати їх від вчинення правопорушень з ознаками корупції [3, с. 57].

О. В. Ткаченко зробив цілком обґрунтований та слушний висновок: «Вплив заробітної плати на зменшення рівня корупції можливий за умови запровадження (або існування) додаткових заходів, якими можуть бути: підвищення рівня юридичної відповідальності за подібні правопорушення, встановлення громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ, прозорості процедури прийняття рішень посадовими особами, повної реалізації

соціальних гарантій (належне медичне обслуговування, соціальне страхування, навчання дітей у відомчих навчальних закладах), які передбачені співробітникам ОВС, зростання матеріального забезпечення із збільшенням терміну служби в ОВС, належного рівня пенсійного забезпечення, а також встановлення ризиків позбавлення цих благ та переваг у випадку притягнення до відповідальності за корупційні діяння» [3, с. 58].

Ще однією причиною корупції в правоохоронній системі є низький рівень освіти, що, ймовірно, далеко не в останню чергу стосується рядового складу органів поліції. Крім психологічно-морального фактору, причина полягає, мабуть, усе ж таки в рівні економічного розвитку певної країни. Високий рівень освіти суспільства призводить до більш високої моральності та, як наслідок до нетерпимості корупційних проявів як аморальної поведінки. Крім того, освічене суспільство має відповідні знання про свої права та обов'язки, тобто має високий рівень правової культури.

Як зазначив О. Кришневич, «слідчий має не тільки вміти користуватися повноваженнями, а й бути людиною високої культури, володіти знаннями з етики людських стосунків, бути витриманим і комунікабельним, сприйнятливим до потреб інших, враховувати психічні особливості людей. Слідчий повинен постійно пам'ятати, що людина, наділена владою, завжди на виду, що будь-яка його дія, слово оцінюються особливою мірою» [8, с. 36]. Хоча ця теза стосується слідчих, можна вважати, що вона стосується всіх працівників поліції. Таким чином, на державну службу слід приймати лише особливо морально стійких осіб із достатньо розвиненими духовними, моральними й етичними якостями. Відсутність таких якостей у кандидата на посаду поліцейського є одним із суттєвих чинників учинення правопорушень, насамперед корупційних.

Як вважають М. Камлик і Є. Невмержицький, значною мірою корупцію стимулює наявність істотних залишків старої командно-адміністративної системи як надмірно великого управлінського апарату з необґрунтовано широкими повноваженнями, зокрема розпорядчодозвільного змісту, та переважання в ньому, передусім за рахунок керівних посад, службовців старої генерації з консервативною психологією, які не сприймають потреби демократичних перетворень [9, с. 62].

Серед причин корупції в Україні часто згадується так званий «бюрократичний апарат». До певної міри це твердження не суперечить

дійсності. Сприятливі умови для корупції виникають там, де відбувається завищення ролі регулюючих органів і втручання державних бюрократичних органів у економіку [10]. Якщо уряд запроваджує велику кількість правил та інструкцій, державні посадові особи отримують більше можливостей для використання їх у своїх інтересах або для їх порушення.

Фактором, який значно впливає на рівень корупції, є якість правової системи держави, особливо забезпечення нею можливості затримання та належного покарання за вчинення корумпованих діянь. Правовий фактор, у свою чергу, безпосередньо пов'язується з існуванням ефективних антикорупційних законів, які, наприклад, регулюють питання конфлікту інтересів чи фінансування виборчої кампанії. Нарешті, ефективність законів залежить від надійності правоохоронних органів і судів та їх спроможності протидіяти корупції. Без забезпечення цих умов корупція має тенденцію до швидкого розповсюдження.

Можна назвати не один десяток чинників, що зумовлюють поширення корупційної діяльності в країні та низьку ефективність заходів протидії. Але, на думку О. Кальмана, існує один чинник, який і забезпечує прояви всіх інших. Це – відсутність жорсткого соціально-правового контролю за діяльністю посадових осіб та їх відповідальністю в умовах демократизації суспільного життя й переходу до ринкових відносин [11, с. 149].

Висновки. Причинами корупції в системі органів Національної поліції України можна визначити такі:

- терпляче ставлення громадськості до існування корупції та сприяння її розвитку;
- відсутність належного механізму здійснення ротатії кадрів;
- відсутність жорсткого соціально-правового контролю за діяльністю посадових осіб та їх відповідальністю;
- низький рівень оплати праці посадових осіб поліції та надання їм соціальних послуг;
- низький рівень освіти та правової культури посадових осіб та ін.

Недосконала кадрова політика обумовлює потрапляння до органів Національної поліції України осіб, які за своїми психологічними якостями не відповідають моделі правоохоронця правової, демократичної та соціальної держави.

Зважаючи на те, що корупційні прояви знижують авторитет держави в цілому та довіру до органів державної влади, завдають шкоди функціонуванню державного апарату, обмежують конституційні права й свободи людини та

громадянина, порушують принципи верховенства права та встановлений порядок здійснення повноважень посадовими та службовими особами органів державної влади, руйнують

моральні та суспільні цінності й дискредитують державу на міжнародному рівні, причини виникнення корупції необхідно аналізувати комплексно.

Список бібліографічних посилань

1. Деканоїдзе назвала причини корупції у поліції // Gazeta.ua: сайт. 21.06.2016. URL: http://gazeta.ua/articles/politics/_dekanoidze-nazvala-prichini-korupciyi-u-policiyi/705875 (дата звернення: 03.09.2016).
2. Мосіякіна О. А. Удосконалення механізмів державного управління для подолання корупційних проявів в органах внутрішніх справ України. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Державне управління»*. 2014. № 2 (11). С. 155–160.
3. Ткаченко О. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 208 с.
4. Алфьоров С. М. Причини корупції в ОВС, що зумовлені специфікою органу // Форум права. 2011. № 1. С. 21–26. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_5.pdf (дата звернення: 05.09.2016).
5. Мейтус В. Ю. Коррупция. Экономический и информационный анализ. Киев: Нора-принт, 2003. 257 с.
6. Гаврилов М. В. Моделирование в антикоррупционной политике. *Правоведение*. 2006. № 2. С. 74–85.
7. Роуз-Екертман С. Корупція та урядування: причини, наслідки та зміни/пер. С. Кокізіук, Р. Ткачук. Київ: К.І.С., 2004. 296 с.
8. Кришневич О. В. Розв'язання конфліктів у слідчій діяльності. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. № 5. С. 36–39.
9. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. Київ: Знання, 1998. 179 с.
10. Яковлев А. Организованная преступность и переход к рыночным отношениям. *Советское государство и право*. 1990. № 2. С. 84–87.
11. Кальман О. Г. Місце і значення соціально-правового контролю в системі заходів протидії корупції в Україні // Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність = Liability of Public Officials for Corruption: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. семінару. Харків : НЮА ім. Ярослава Мудрого; Харків. центр по вивченню організованої злочинності спільно з Амер. ун-том у Вашингтоні; Ін-т вивчення проблем злочинності Акад. прав. наук України, 2003. С. 148–151.

Надійшла до редколегії 24.09.2016

ШИНКАРЕНКО Н. В. ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ КОРРУПЦИИ В ОРГАНАХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ УКРАИНЫ

Рассмотрены и проанализированы основные причины возникновения коррупции в органах Национальной полиции Украины. Отмечено, что эти причины условно можно поделить на объективные (внешние) и субъективные (внутренние). На основании анализа научных подходов сделан вывод, что основными причинами коррупции в органах Национальной полиции Украины являются ненадлежащее денежное обеспечение работников, отсутствие жёсткого социально-правового контроля за деятельностью должностных лиц и их ответственностью, наличие значительных остатков старой командно-административной системы как чрезмерно большого управленческого аппарата, низкий уровень образования и правовой культуры должностных лиц.

Ключевые слова: коррупция, причины возникновения коррупции, Национальная полиция Украины, уровень коррупции, совершение коррупционных действий.

SHINKARENKO N. V. THE CAUSES OF CORRUPTION WITHIN THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

The author of the article has studied and analyzed the main causes of corruption within the National Police of Ukraine. It has been noted that the causes can be conditionally divided into objective (external) and subjective (internal). The objective ones are associated with the specifics of professional activity, lack of proper organization of fulfilling the duties by an officer, unfavorable conditions of service, etc. Subjective causes are factors directly caused by the level of development and education of the police officers. The author has presented own vision of the causes of corruption's origin within state authorities. The author has concluded that the main causes of corruption in the system of the National Police of Ukraine are: patient attitude of public to the existence of corruption, lack of proper mechanism of rotation of personnel, lack of proper social and legal control over the activities of officials and their responsibility. The factors that contribute to the occurrence of corruption in the National Police of Ukraine also include: low salaries of police officers and provision of social services to them, poor education level and legal culture of officials, etc. The main causes of corruption in the National Police of Ukraine also include the presence of significant remnants of the old command and administrative system as an excessively huge administrative apparatus.

Keywords: corruption, causes of corruption's origin, the National Police of Ukraine, level of corruption, commission of corrupt acts.